

ארגון מהגרים במערבולת של ערכים ומגמות

יהודה רימר

רחל רוז'נסקי, זהויות נפגשות: פועלי־ציון בצפון אמריקה 1905–1931,
מכון בן־גוריון לחקר ישראל, הציונות ומורשת בן־גוריון, הוצאת הספרים של
אוניברסיטת בן־גוריון בנגב, קריית שדה־בוקר 2004, 499 עמודים

צורה חדישה של מחקר היסטורי היא המיקרו היסטוריה: במקום נושא מקיף ומכליל מתרכזים ביחידה מצומצמת – בקבוצה, בארגון, ביישוב כפרי ואף ביחיד. מושאי מחקר אלה אינם בהכרח דגמים מייצגים; להפך, לעתים הם שונים ונבדלים. אך דווקא בסגולותיהם המיוחדות מאירים הם על תכונות של הכלל שהם חלק ממנו ושעליו הם משפיעים במקרים רבים מעבר למשקלם הכמותי. דוגמה טובה לכך היא הספר שלפנינו, החוקר את תולדות מפלגת פועלי־ציון באמריקה מייסודה ועד איחודה עם צעירי־ציון.

מפלגת פועלי־ציון (בקיצור פוע"צ) באמריקה היתה מראשיתה ארגון קטן: מספר חבריה לא עבר מעולם את ה־5000. לגרעין זה נספחו עוד ארגונים: מסדר האחווה האידיש נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד, ארגון הנשים 'פיאנערן פרויען', 'הליגה למען ארץ־ישראל העובדת' ו'נוער פועלי־ציון', לאחר מכן 'הבונים' – וכל אלה יחד הרכיבו את תנועת העבודה הציונית באמריקה, שמנתה בשנות השלושים כ־33,500 נפש, מתוך ציבור יהודי אמריקה שגדל ממיליון בראשית המאה ה־20 לכ־4.5 מיליון בשנות השלושים. פוע"צ היו אפוא מיעוט גם בתנועה הציונית – שאף היא היתה מיעוט ביהדות אמריקה דאז – וגם בתנועת הפועלים היהודית, שבה שלטו אנשי הבונד האנטי־ציונים.

כותרת הספר היא 'זהויות נפגשות', אך קולע יותר השם שניתן לו באנגלית: 'Conflicting Identities' (זהויות מתעמתות). ואמנם מראשיתה נמצאה המפלגה במצב של מגמות סותרות: במקום לעלות לארץ־ישראל היגרו חבריה אל 'מדינת הזהב'. כמו יתר המהגרים היהודים עמדו גם אנשי פוע"צ בפני בעיות קשות של הסתגלות. נוסף על דאגות פרנסה הם סבלו מהלם תרבותי כאשר 'כור ההיתוך', ששלטו בו מגמות 'נייטיביסטיות' אמריקניות, איים להרוס את זהותם ולגזול מהם את ילדיהם. לפיכך, מאמצים רבים של חבריהם הושקעו בהתארגנות חברתית ובפעילות תרבותית וחינוכית, בדומה ל'לאנדסמאנשאפטים'. אופייני לרצון לשמור על מורשתם התרבותית הוא טיפוח שפת היידיש גם בארגון הנוער וגם ברשת החינוך.

הכרתם הציונית והפעילות למען ארץ־ישראל תרמה לחיזוק הזהות האתנית של המהגרים ובו בזמן היו דווקא בה יסודות לאינטגרציה בחברה האמריקנית. ההזדהות עם אתוס לאומי הבונה אומה מודרנית במולדת העתיקה התאימה למורשת הספר האמריקנית, ואין זה מקרה שלכתב העת של המפלגה בשפה האנגלית ניתן השם *Jewish Frontier* ('הספר היהודי'). היטיב לבטא זאת לואיס ד' ברנדייס באמרו ש'כדי להיות אמריקנים טובים עלינו להיות יהודים טובים יותר, וכדי להיות יהודים טובים יותר עלינו להיות ציונים'.

כסוציאליסטים, כיהודים, כציונים וכאמריקנים נלחמו פוע"צ בחזיתות אחדות. הם נקטו עמדה בפוליטיקה האמריקנית, כגון בשאלת השתתפות ארצות־הברית במלחמת העולם הראשונה, במאבקי האיגודים המקצועיים וגם בתמיכתם הפעילה במפלגות הסוציאליסטיות האמריקניות. במישור היהודי מילאה המפלגה תפקיד מרכזי בתנועה למען הקונגרס היהודי האמריקני, שתרמה לדמוקרטיזציה של יהדות אמריקה. בימי המלחמה הקימה המפלגה, יחד עם איגודים מקצועיים יהודיים, את המגבית העממית (People's Relief Committee) שמלבד הגשת סיוע לסובלים באזורי הקרבות גם דאגה לשיקום חיי התרבות והקהילה. פעילות זו העלתה את קרנה של המפלגה בעיני הציבור.

בעייתית יותר היתה העבודה למען ארץ־ישראל, שלכאורה היתה צריכה להיות הציר המרכזי של מפלגה ציונית. מפלגת פוע"צ אמנם עסקה בכך – בהקמת תנועת 'החלוץ' ובהתגייסות לגדוד העברי, אבל בנושאים אלה היו הדעות חלוקות, וחילוקי הדעות עלו דווקא מתוך הסתירות הפנימיות. שכן פירוש ההצטרפות לארגון 'החלוץ' היה עלייה, דהיינו הגשמה ציונית אישית. גם ההתגייסות לגדוד העברי היתה בעיני רבים דרך להגיע לארץ־ישראל. כך עלולה היתה המפלגה לאבד חלק חיוני של חבריה הצעירים והפעילים. ואולם לבסוף התגייסו לגדוד העברי רק כ־500 איש – כ־20 אחוז מכלל החברים.

פעילות אחרת למען ארץ־ישראל, שחשפה ניגודי אינטרסים בין החברים באמריקה לבין אחיהם בארץ וגרמה לעימותים חריפים ביניהם, היתה איסוף התרומות. לאחר כשלוש מגביות למען קופת פועלי ארץ־ישראל (קפא"י), הזרוע הפיננסית של המפלגה בארץ, הגו פוע"צ בשנת 1921 דרך מקורית של התרמה – מגבית כלי עבודה למען פועלי ארץ־ישראל. רעיון יצירתי זה עורר באמריקה התלהבות ושיתוף־פעולה של חוגים רחבים ובכללם חברי האיגודים המקצועיים. אך השותפים בארץ־ישראל לא ראו בעין יפה את הצלחת המגבית, שנאספו בה נוסף על כלי עבודה ומכונות גם כ־100,000 דולר. הרעיון שהכלים יחולקו לפועלים בחינם היה פסול בעיניהם – הם רצו למכור אותם ולהשתמש בתמורה לחזק את קרן המפלגה.

המחברת מצביעה על תהליכים מקבילים שבהם מפלגות פועלי־ציון, גם באמריקה וגם בארץ־ישראל, מאבדות מחויבותן ובסוף 'נבלעות' בתוך גופים אחרים או שתפקידן ניטל מהן. נראה לי חשוב לא פחות תהליך אחר, שאף הוא מוזכר בספר: היחלשות המפלגה בתפוצה מול התחזקותו ההולכת וגוברת של המרכז בארץ. בעקבות חוקי ההגירה משנת 1921 ו־1924 ניטלו מפוע"צ באמריקה עתודות המהגרים הצעירים ואכן המפלגה הודקנה ונחלשה. לעומת זאת הגיעו באותן השנים לארץ גלים של עולים־חלוצים שהקימו מפעלי התיישבות ומשק עובדים לתפארת. גם רעיונית הפכה תנועת הפועלים בארץ לגורם עצמאי

ומוביל, כאשר האידיאולוגיה הסוציאליסטית-הציונית המזרח-אירופית הוחלפה בקונסטרוקטיביזם המהפכני.

באבולוציה שלה מפועלי-ציון לאחדות-העבודה (1919), הסתדרות העובדים (1920) ולבסוף למפלגת פועלי ארץ-ישראל (מפא"י) (1930), חתרה המפלגה הארץ-ישראלית, כראש החץ של ההגשמה הציונית, להיות לגורם המוביל בארץ ובתנועה הציונית. כחלק ממאבק זה היא שאפה לכפות את מרותה על המפלגות האחרות בתפוצות, שעד אז נשמעו למרכז העולמי של פוע"צ בוורשה. בעקבות איחוד המפלגות בארץ נכפו גם איחודים בתפוצות, ובכלל זה איחוד פוע"צ באמריקה עם צעירי-ציון בשנת 1931, שנה אחרי ייסוד מפא"י. דוד בן-גוריון ויוסף ברץ ערכו סיור מיוחד באמריקה כדי לגבור על ההתנגדות ולהבטיח שהאיחוד אמנם יקום.

לעתים, כאשר אצה להם הדרך, שאפו אנשי ארץ-ישראל לעקוף את המפלגה-האחות באמצעות הקמת מסגרות מקבילות ואף מתחרות, כגון הליגה למען ארץ-ישראל העובדת, שבה שאפו לארגן סוציאליסטים ואנשים מתקדמים לא-ציונים. באמריקה היא גם יכלה לאגד דוברי אנגלית שלא נקלטו בין דוברי היידיש של פועלי-ציון. ואולם הסיבה להקמת הליגות – משקל נגד להסתדרות הציונית העולמית ששלטו בה מפלגות הימין – התבטלה עם כניסת תנועת העבודה להנהלה הציונית (הקונגרס הציוני הי"ז, יולי 1931) ומאז הפכו הליגות לגורם שולי.

לעומת זאת חוללו אנשי ארץ-ישראל תמורה יסודית בשטח ההתרמות. בעקבות מגבית כלי העבודה שוגרה לאמריקה משלחת מהארץ לפקח על איסוף הכספים ולהקים מגבית של האיגודים המקצועיים למען ההסתדרות (געווערקשאפטן קאמפיין) תוך כדי יצירת קשר ישיר עם מנהיגי האיגודים. במגבית זו היו פוע"צ שותפים, אבל זוטרם. ואולם מאמצים אלה הצליחו רק בחלקם ובסופו של דבר נאלצו אנשי ארץ-ישראל להכיר בכך שבאמריקה היו אנשי פוע"צ משענתם הנאמנה ביותר. מעידה על כך גם העובדה שבראש מגבית ההסתדרות עמד אייזיק המלין, שמקורו בפועלי-ציון.

כל אלה ועוד נושאים שקצרה היריעה מלהרחיב עליהם מתוארים בספר עב כרס זה. המחברת מרבה להעיר על ההתרחשויות תוך כדי הבעת דעותיה המחדשות. הסגנון בדרך-כלל ידידותי לקורא. איכות המחקר מוצגת באמצעות רשימה מרשימה של מקורות ואמינות הסיפור נתמכת בשפע של מראי מקום והערות. כך מתאפשר עיון מעמיק בפרק חשוב בתולדות קהילה קטנה אך חיונית, בעלת הכרה יהודית, ציונית וסוציאליסטית, שפיתחה אורח חיים מיוחד במינו ואחד מהישגיה היה הקמת דורות המשך שעדיין תורמים תרומה חשובה ליהדות אמריקה ולמפעל הציוני בארץ.